

ПОЛИТИЧЕСКАТА ИКОНОМИЯ: МИНАЛО ИЛИ БЪДЕЩЕ НА ИКОНОМИЧЕСКАТА ТЕОРИЯ

На 10-11 май 2007 г. катедра "Обща икономическа теория" при Икономически университет – Варна отпразнува забележителен юбилей - 70 години от основаването си. В чест на юбилея беше организирана научна конференция на тема "Политическата икономия: минало или бъдеще на икономическата теория".

Събитието предизвика голям интерес. В тържественото заседание, а впоследствие в работата на конференцията участваха бивши преподаватели от катедрата и университета, известни икономисти от страната, гости на юбилея – акад. Н. Попов, проф. Ж. Аройо, проф. Ат. Леонидов и др., представители на академичните и научните среди от страната и гр. Варна (Университет за национално и световно стопанство, Стопанска академия "Д. А. Ценов" – Свищов, Софийски университет "Св. Кл. Охридски", Пловдивски университет "П. Хилендарски", Русенски университет "А. Кънчев", Икономически институт на БАН, Технически университет - Варна, Висше военноморско училище "Н. Й. Вапцаров", Варненски свободен университет "Ч. Храбър"), както и много преподаватели и гости от самия Икономически университет.

Тържеството беше открито от ръководителя на катедрата доц. д-р Зоя Младенова. В краткото си въстъпление тя посочи, че седемдесет години катедра по икономическа теория са и много, и малко, и малко. От гледна точка на развитието на политическата икономия като наука това е един сравнително недълъг период, но от гледище на българските образователни традиции, особено във висшето образование, той е забележително дълъг, съвпадащ с драматични страници от нашата история и държава. През последните 70 години в страната са се извършвали дълбоки промени в обществено-политическите и икономическите условия, и то неведнъж - обстоятелство, което не може да не оказва влияние върху всички социални науки, в т.ч. и върху политическата икономия - върху нейното развитие като клон на научното знание, върху преподаването ѝ в университетите, както и върху личната съдба на хората, ангажирани с нея.

Доклад на тема "Седемдесет години плодотворна дейност", посветен на юбилея и отразяващ нелекия път на развитие на катедрата, изнесе нейният дългогодишен ръководител и бивш ректор на ИУ-Варна проф. д-р ик. н. Здр. Ковачев.

Развитието на катедрата, посочи в началото на своя доклад проф. Ковачев, е вплетено в историята на Икономическия университет, чийто предшественик е Висшето търговско училище (ВТУ), основано на 14 май 1920 г. Създадената на 13 май 1937 г. катедра "Политическа икономия" е единствената по тази научна дисциплина във висшето икономическо образование у нас. За завеждащ катедра "Политическа икономия" е избран уважаваният и авторитетен преподавател Наум Владимирович Долински, който я оглавява до края на 1944 г. През следващите години ръководители на катедрата последователно са проф. Петър Велинов, проф. Марко Вълканов, доц. д-р Милуш Милушев, проф. д-р ик. н. Здравко Ковачев, доц. д-р Владимир Владимиров и сега доц. д-р Зоя Младенова. След 1990 г. катедра "Политическа икономия" е преименувана на "Обща икономическа теория".

Седемдесетгодишната история на катедрата се характеризира с относително обособени периоди, разграниченията на които са етапите на развитие на образователната институция. През 1945 г. ВТУ е преобразувано във Варненски държавен университет "Св. Кирил Славянобългарски". От 1953 г. Факултетът за

стопански и социални науки приема предишния си статут на самостоятелно висше училище под наименованието Висш институт за народно стопанство, който е преименуван през 1990 г. в Икономически университет – Варна.

През етапа на ВТУ се откроява фигурата на проф. Наум Долински. Той получава висшето си образование в родния Санкт-Петербург. По-късно учи в Прага, където до 1903 г. в немския университет преподава проф. Фридрих Визер – един от основателите на австрийската школа на политическата икономия. Учебникът на проф. Долински “Курс по политическа икономия” от 1937 г. е написан на високо за онова време методологично, теоретично и методическо равнище. Научните интереси на проф. Долински са в областта на аграрните проблеми. На такава тематика публикува над 40 труда, получили справедлива оценката (оценката на специалистите е, че между двете световни войни аграрно-икономическата мисъл най-ярко се развива в два центъра - в гр. София начело с проф. Янаки Моллов и в гр. Варна - с проф. Долински).

След проф. Долински преподаването на политическа икономия се води от проф. д-р Иван-Асен Ранков, но вече в преобразуваното във Варненски държавен университет ВТУ. Учебната 1946-1947 г. се отличава с това, че паралелно с учебния курс на проф. Ранков се въвежда четене на лекции по политическа икономия на марксизма. За тях е ангажиран Марко Вълканов, постъпил на преподавателското поприще през 1946 г. Преподаването на нов систематизиран курс по марксистка политическа икономия се свързва с името на проф. Петър Велинов. Той публикува “Теория на политическата икономия (курс по методология)” (1947 г.) и кратък курс под заглавие “Капитал и принадена стойност” (1949 г.). През 1953 г. титуляр на курса по политическа икономия става доц. Марко Вълканов, с втора хабилитация за професор през 1962 г. В преподаването на политическа икономия се включват и други членове на катедрата. Сред тях са доц. д-р Анна Балтаджиева и доц. д-р Станка Добрева.

През периода на съществуване на Висшия институт за народно стопанство от 1952-1953 г. в учебния план се включва и дисциплината “Политическа икономия на социализма”. За висшето икономическо образование са определени единни унифицирани програми за лекциите и семинарите. По тях се издават и единни учебници за висшите училища. Изследователската дейност на катедрата през този етап е обърната към актуални проблеми на икономиката. В тях се разглеждат явления и процеси на съвременния капитализъм; модернизацията на българската икономика чрез индустриализацията; икономическото натрупване, възпроизводствената структура на капиталните вложения; интензификацията и ефективността на производството; непроизводствената сфера; сферата на услугите и др. Проф. Ковачев отбеляза, че през 1953-1989 г. наред с плюсовете преподаването не беше застраховано от слабости като цитатничество, в отделни случаи робуване на догми в противоречие с възгледите на Маркс относно взаимоотношението между предмета и метода в икономическото му учение. Тези и други минуси не бива да се отминават. Но главното в преподаването на политическата икономия беше изясняването на анатомията и физиологията на икономиката, очертаването на нейните методологични, познавателни, прогностични, аналитични и практически функции.

След 1989 г. реформата на социално-икономическата система обхвана и висшето образование. От 1990-1991 г. на мястото на политическата икономия се въведе учебната дисциплина “Обща икономическа теория” (икономикс). Отпадна централизираната регламентация на учебната програма. Отговорността за нейното съставяне падна върху катедрения колектив. Членовете на катедрата имаха

възможност да се запознаят с опита от преподаването на икономикс в американските висши училища в лятната школа по икономикс (1991 г.), организирана във Варна от университет Делтауеър – САЩ, и чрез лекциите на проф. Дж. Ангресано, гост-професор към катедрата през учебната 1991-1992 г. През 90-те години членове на катедрата преминават през специализации в Англия, САЩ, Ирландия, Гърция, Унгария, а някои четат курсове лекции в САЩ като гост-професори по програма “Ал. Хамилтън” и програма “Фулбрайт”.

В началото на 1993 г. беше публикуван един от първите учебници по Обща икономическа теория (Икономикс), приет с интерес в университета и извън него. В съответствие с промяната на учебния план катедрата подготви за второто (1996 г.) и за третото разширени издания самостоятелни учебници по Микроикономика (2001 г.) и Макроикономика (2003 г.), допълнени със сборници с тестове и задачи. С отпечатването на учебник по Икономически теории - част първа (1999 г.) и част втора (2001 г.), катедрата осигури всички дисциплини, по които провежда учебни занятия в образователно-квалификационната степен бакалавър.

Членовете на катедрата участват активно и в обучението на студентите-магистри. През последните години катедрата се включва все по-активно в международната преподавателска мобилност и в обучението на студенти по програмата “Еразмус” в университета на английски език.

В дейността на катедрата важно място заема подготовката на докторанти, за обучението на които нееднократно е акредитирана.

Катедрата “Обща икономическа теория” посреща своя юбилей в състав от 12 човека: двама професори, петима доценти и пет главни асистенти, от които трима доктори на икономическите науки и осем доктори по икономика. Академичният състав на катедрата е висококвалифициран, той притежава потенциал да продължи традициите и занапред да осъществява на високо равнище учебната и научноизследователската работа.

Основните дискусии по темата на конференцията се проведеха в рамките на два дни и четири заседания. Тематично те бяха обединени в две големи направления. Първото беше ориентирано към широката тема “Политическа икономия, икономикс, икономическа теория – минало и настояще”. Второто направление обхвана доклади, посветени на приложението на политико-икономическия поход към анализ на икономически проблеми, както и на характера на преподаваната в университетите икономическа теория.

В рамките на първото направление бяха изслушани тринадесет доклада.

Ст.н.с./ст.д. ик.н. Илия Балабанов (Икономически институт на БАН) изнесе доклад, озаглавен “Политическата икономия: минало и базов компонент на утрешната икономическа теория”. Централно място в него заема проблемът за обхвата и мястото на политическата икономия в структурата и историческото развитие на икономическата наука. Авторът анализира противоречивия характер на базови понятия като “икономика”, “икономически знания”, “икономическа теория”, “политическа икономия”, “икономикс”, “икономическа политика” и историческия процес на диференциация на политическата икономия. Той защитава тезата, че иманентният предмет на политическата икономия е разкриването и формулирането на обективно съществуващите при всяко равнище на производителните сили потенциални възможности, обективни ограничения, принципни насоки, основни форми и инструменти на ефективната роля на държавата в стопанското развитие на всички

страни, което определя нейното бъдеще, независимо че в продължение на столетия тя е отъждествявана с цялата икономическа теория.

Доц. д-р Аксентия Замфирова (ПУ "П. Хилендарски") представи доклад на тема "Политическата икономия: настояще на икономическата теория". Без да взема отношение към дискусията за предмета на модерната политикономия, авторката насочва вниманието към природата и интензивността на икономически процеси, които са причинно, а не функционално свързани, поради което изискват политикономическа интерпретация. На тази основа изпъква значението на политикономическото знание както за икономическата действителност, така и за нейното теоретично интерпретиране. Икономикът според авторката не може да даде отговор на основни проблеми на съвременността: икономически, екологични, хуманитарни. Политическата икономия можеше - тя показва ограничеността и противоречивостта на икономическата ефективност и посочи възможност за преодоляването ѝ чрез съобразяване със социалната целесъобразност. Целият политически дневен ред на XX век е белязан с обществените проявления на отношенията между труда и капитала, изследвани от политическата икономия. Изводът на докладчика е, че интернационализацията на капитала и глобализацията на пазарните процеси създават световното стопанство, което трябва да бъде обяснено политикономически.

Боян Славенков (ПУ "П. Хилендарски") изрази благодарност към организаторите на конференцията за точната формулировка на темата и изследователските въпроси, които формират очаквания за реални и позитивни резултати. Представеният от него доклад "Икономикс и Политическа икономия: драматичният сблъсък и трагизъм на тяхното българско съприкосновение и превъплъщение" привлече вниманието на участниците и породил интересна дискусия. Той защитава позицията, че политическата икономия не е алтернатива на икономикса поради същностни различия в метода, предмета, обекта и подхода на изследване на стопанските явления. Класическата политическа икономия, в т. ч. и марксистката икономическа доктрина, се интересуват от социално-икономическите отношения, класовите противоречия, взаимодействието между икономиката и политиката, значението на институциите. Икономикът (чрез Маршал) екзогенизира част от факторите и условията, включвани в предмета на икономическата наука до него, и се насочва към "изследване на човешкото поведение в икономическия живот". И нещо повече – към измерване на човешкото поведение. С други думи, икономикът има различен предмет, обект и аналитичен апарат, което го отделя от класическата политическа икономия. Според Б. Славенков, взаимодействието на двете школи се осъществява преди всичко на ценностно равнище – резултатите от изследванията на политическата икономия въздействат върху мирогледно-нормативните постановки на представителите на икономикса. Те изпълняват ролята на идеологическа матрица, филтър, през който преминават резултатите от икономикса, намират една или друга интерпретация и водят до различни политически послания към управлението. Авторът отбелязва, че икономикът не е в криза и може да изследва и обяснява действителността. Не се налага и синтез между икономикс и политическа икономия - това нито е необходимо, нито е възможно.

"Икономическата теория на кръстопът" беше докладът на *доц. д-р Дянко Минчев* (ПУ "А. Кънчев"). Той акцентира върху приемствеността (по отношение на предмета и обекта) и различието (подхода към предмета) между политическата икономия и икономикса. След направеното разграничение и преглед на големите периоди в историята на общата теория на икономиката авторът стига до

заклучението, че няма единно учение, което да дава ефективни решения на днешните проблеми. В този смисъл икономическата теория е на кръстопът и търси своето ново име – и като теория, и като създател.

Доц. д-р Цветан Колев (УНСС) представи доклад на тема “Политическата икономия в структурата на общата теория на стопанството”. В него той защитава тезата, че от гледна точка на общата теория за стопанството (ОТС) политическата икономия е една от многото науки, изследващи общ обект - стопанството. Тя е формирана на основата на дисциплинарите движения в ОТС и на тези в политологията (общата теория за политиката, властта и държавата), базирани на две частни методологични теории – икономическата аксиология и политическата аксиология. От тази гледна точка целта на доклада е да се определи мястото на политическата икономия в релефа на ОТС и нейната връзка с политологията. Обектът на изследване е политическото и икономическото поведение на стопанските субекти, а предметът – дисциплинарите движения при формиране на политическата икономия като наука.

Според докладчика политическата икономия има за главна цел да разработи технологията за постигане на устойчив баланс между политически и икономически ценности съобразно избраните “ценности-цели” за развитие на обществото. Установяването на този баланс на ценностите ще реши и постигането на финалните ценности на българското общество – благоденствие и цивилизационен напредък.

Проф. д-р ик. н. Иван Николов участва задочно в работата на конференцията с тезиси на доклад “Политическата икономия: минало или бъдеще на икономическата теория”. Аргументирани са две основни тези. Първо, науката за икономиката винаги ще бъде политическа икономия, докато има икономически отношения, които са основен обект на изучаване. Самите икономически отношения са отношения на собственост и присвояване на богатството като частно. Придобиването от своя страна е не само икономически, но и правен проблем, свързан с властта. Поради това икономическите отношения изискват държавност и оттук науката е политическа икономия, тъй като тя изразява политически възгледи. Авторът отхвърля идеята за допълване на политическата икономия с икономикса, смятайки, че между двете има отношения на заменимост, довели до това икономическото знание да се свежда до микроикономическото поведение на отделния стопански субект, теорията да се замени с технология, даваща препоръки как се прави бизнес, и от икономическата наука да отпаднат политическите и социалните проблеми. Втората теза е свързана с бъдещето на науката, което зависи от промените, настъпващи в икономическите отношения. Информационната икономика утвърждава на преден план духовното производство и комуникацията между хората, а те не могат да се отчуждават, нито да се присвояват. Изчезването на собствеността е свързано с творчеството като отрицание на труда и с ролята на духовното производство като отрицание на материалното. Отношенията на собственост и в по-общ план икономическите отношения отпадат, а с това и ролята на политическата икономия.

По изнесените доклади бяха повдигнати редица въпроси. Изказвания относно генезиса на политическата икономия като наука, за общото и различното между политическа икономия и икономикс, за необходимостта от политико-икономически анализ на процесите в трансформационния период на България направиха *проф. Жак Аройо, акад. Никола Попов и проф. Атанас Леонидов*.

Второто заседание по първото тематично направление започна с доклада на *ст. н .с. д-р Пламен Чипев* (ИИ на БАН) “Изчезна ли стойността от съвременната

икономическа теория? Опит за еволюционно-институционален анализ”. Основната цел на доклада е да разгледа някои проблеми, свързани с мястото на теорията на стойността в съвременната икономическа парадигма. Защищава се тезата, че процесът на фактическото отдръпване от Марксовата икономическа теория засяга като че ли най-силно трудовата теория за стойността. За разлика от други елементи на посочената теория, чието влияние може да бъде открито в някои неортодоксални икономически платформи, тя като че ли не намира никакво приложение. Като се прибави и това, че ортодоксалната икономическа платформа практически не се занимава с въпроса за стойността от дълги години, изглежда, че става дума за тотален отказ от един проблем, който в една или друга форма е занимавал икономистите повече от 2500 години. На тази основа докладчикът се опитва да анализира някои от причините за това парадоксално отношение. Последователно и в ретроспекция са разгледани конкуриращите се направления в обясненията на стойността, теоретичните проблеми на стойността в по-широк план и е предложено едно възможно решение от по-различна позиция.

Подчертан интерес сред участниците в конференцията предизвика начинът, по който беше разкрито съвременното разбиране за политическата икономия в извън постсоциалистическия свят. Този проблем е в основата на представения от *доц. д-р Зоя Младенова* (ИУ – Варна) доклад “Минало и настояще в интерпретацията на термина “политическа икономия” в съвременните условия”. Докладът е структуриран в три части. В първата е формулирана целта и е представен характерът на направеното изследване. В част втора са систематизирани основните резултати. Накрая авторът прави изводи. Изследването установява три основни употреби на термина “политическа икономия” в съвременните условия: първо, като синоним на “икономическа теория”, разбирана в най-широкия смисъл на думата (обхващаща всички исторически периоди от нейното развитие и всички теоретични направления и школи); второ, като сравнително ново научно направление, развиващо се в границите на разширяващия се обхват на неокласическия икономикс и граничната област между икономикса и политическата наука; трето, за обозначаване на хетеродоксалните школи на икономическата мисъл. За всяко от тези съвременни значения на термина “политическа икономия” са приведени доказателства и аргументи.

“За теоретичния фундамент на политическата икономия - минало и настояще” говори *доц. д-р Венелина Г. Трифонова* (УНСС). В доклада ѝ са разгледани основните принципи и философски концепции, послужили за основа при възникването на политическата икономия (ПИ) в България като специфична област на научните изследвания и академична дисциплина. Открояват се няколко времеви периода: довоенен, период на централизирано-планова икономика и настоящ, различаващи се по своята идейна, методическа и практико-приложна ориентация. Отбелязани са закономерните и еволюционните промени в парадигмата на ПИ през различните етапи на нейното развитие, като са очертани тенденции към единение на отделните научни направления, многовариантност на развитието и отхвърляне на пазарния фундаментализъм.

Опит за представяне на общите внушения от критичния прочит на дискусиите в англо-саксонската литература от 70-те години на XIX век насам направи *доц. д-р Петя Танова* (УНСС) в доклада си “Политическа икономия и икономикс – опит за ретроспекция”. Представяйки накратко променящата се съдба на политическата икономия/икономикса в преподаването и в икономическата наука в България през последните две десетилетия, изследването фокусира върху разгръщащата се в

течение на дълъг период (извън социалистическия свят) дискусия за обхвата и метода на политическата икономия и икономикса. Опорни точки са възгледите на Й. Шумпетер, Л. Робинс, Фр. Найт, О. Ланге и др. Доц. Танова изрично подчертава, че ретроспекцията не си поставя задачата да представи всички, нито дори основните възгледи по коментираните проблеми. В светлината на направения исторически преглед и с оглед на начина, по който беше извършена “смяната на парадигмата” в България, авторката изразява мнение, че откриването на дискусия у нас по проблемите на общото и различното, на възможните точки на съприкосновение между политическа икономия и икономикса, може да окаже силно положително влияние както върху развитието на икономическата теория, така и върху нейното преподаване в университетите.

За необходимостта от преосмисляне и нова концептуализация на икономическата теория в началото на XXI век обърна внимание *гл. ас. д-р Ат. Атанасов* (УНСС) в доклада си “Към по-скромна и открита обща икономическа теория: размишления от гледна точка на онтологията на икономикса”. Изходната теза на автора е, че съвременната (доминираща) икономическа теория се изправя пред сериозни проблеми и е обект на основателни критики. Някои от възможните насоки за обновяване са разкрити в заглавието на доклада: към “по-скромна” и “открита” икономическа теория. Докладчикът дешифрира смисъла на тези определения от гледна точка на онтологията на икономикса.

Проф. Георги Минчев (НБУ) участва задочно в работата на конференцията с доклад “Пред нова парадигма на икономическото знание”. В него е аргументирана тезата за радикална промяна в теоретичното икономическо знание. Констатирано е, че с натрупаното досега икономическо знание става все по-трудно да се обясняват редица икономически явления и процеси и да се чертаят контурите на икономическото бъдеще на обществото. Пледира се за промяна на приетата парадигма в икономическата наука и за сътворяване на знание, адекватно на съвременната икономическа ситуация, а не просто за възраждане, осъвременяване и корекция на съществуващи теории, концепции и модели.

В доклада си на тема “Мейнстрийм плурализъм и хетеродоксален плурализъм: проблеми и перспективи в развитието на съвременната икономическа наука” *ас. Веселина Атанасова* (УНСС) фокусира вниманието върху състоянието на съвременния икономикс от гледна точка на призивите за неговото реформиране и постигането на плурализъм - основно върху паралелните тенденции на плурализъм и на монолитно единство в мейнстрийм икономикса и в хетеродоксалния икономикс. Изведени са актуалната роля и значение на рефлексивните самооценителни практики на икономикса в лицето на икономическата методология и историята на икономикса.

Докладите от второто тематично направление бяха обсъдени в две поредни заседания през втория ден на конференцията.

Проф. д-р ик. н. Атанас Леонидов предложи интересен анализ на новата икономика в доклад на тема “Политическата икономия на “новата икономика”. Вниманието е насочено към разкриване на политикоикономическите аспекти на “новата икономика”, към критичния анализ на концепцията за “съзидателното разрушение” и възгледите за социалното неравенство. На основата на емпирични данни авторът очертава трайна тенденция към изпреварващо технологично и икономическо развитие на САЩ спрямо ЕС и Япония. Тази тенденция не се дължи на случайни причини, а е обусловена от комплекс структурни фактори, присъщи на

новата икономика. Стига се до извода, че страните от ЕС не са осъществили необходимите структурни реформи и не са създали адекватни институционални форми, които да отговарят на изискванията на постиндустриалния модел на икономическо развитие. Заключение на автора е, че изоставането на ЕС и Япония може да бъде по-продължително, защото американската икономика има стратегически предимства в редица ключови области.

Основната идея в доклада на *ст. н. с. / ст. д-р ик. н. Васил Тодоров* (ИИ на БАН) "Класическа теория, неолиберализъм и устойчиво развитие" е, че в класическата и в неолибералните теории икономиката е "извадена" от контекста на заобикалящата я обществена и природна среда. Това води теорията към познавателна неадекватност в различни отношения, което проличава особено релефно, ако я отнесем към съвременните реалности на устойчивото развитие. Третирайки икономиката, нейното функциониране и развитие извън контекста на общественото развитие, неолиберализмът подменя цели със средства, подчинява цели от по-висок ранг (условия за живот на всички членове на обществото, съхраняване на природната среда) на цели от по-нисък ранг (ефективност, доходност), не отчита негативни въздействия на икономиката върху други обществени и извънобществени системи. "Невидимата ръка", "икономическият егоизъм", "вградените авторегулатори" на пазарната икономика, "минималната държавна намеса" не водят към устойчиво развитие. Изводът на автора е, че политика, следваща тези теоретични възгледи, по-скоро ще разстройва, отколкото ще укрепва устойчивостта на развитието в социалното и екологичното му измерение.

В доклада на *проф. д-р ик. н. Иван Димов* (ВСУ "Ч. Храбър") на тема "Изследването на пазара и пазарните отношения – едно от основните направления на икономическата теория" е направен опит отново и по нов начин да се постави проблемът за съотношението на плана и пазара и необходимостта от неговото изследване в светлината на поуките от прехода към пазарна икономика. Представени са доводи в подкрепа на тезата, че изследването на пазара и пазарните отношения си остава едно от основните направления на икономическата наука. Поставените въпроси според автора са в най-едри щрихи, като по този начин се оставя поле за размисъл пред научната общност.

Върху проблемите на преподаването на икономическата теория акцентира *доц. д-р Атанас Казаков* (УНСС) в доклада "Критичен анализ на преподаването на политическа икономия и икономикс в България". Тезата на докладчика е, че преподаването на икономическа теория в българските висши училища трябва да съответства на световните постижения на тази наука в началото на XXI век. Големият проблем не е в титулуването на дисциплината – "Политическа икономия" или "Икономикс", а в методологията и структурата на съдържанието, което се поднася на студентите. Авторът отстоява идеята, че в преподаването не бива да се изключват проблемите на собствеността и планирането. Очакванията на доц. Казаков са за създаване на нова теория, която да съчетава най-доброто от миналото с реалиите на информационната икономика.

Проф. д-р ик. н. Пеню Михайлов (ИУ – Варна) изнесе доклад на тема "Нужно ли е възвръщане на политическата икономия във висшите училища?". В изложението е акцентирано върху въпросите: защо отпадна дисциплината "Политическа икономия" като учебен предмет; за общото и различното между политическа икономия и икономикс; за "невидимата ръка" и нашето съвремие и необходимостта от емпирична проверка на всяка теория.

Доц. д-р Л. Йотова (УНСС) представи доклад на тема "Благосъстоянието като критерий за ефективност". Тезата, която авторката защитава, е, че критерий за ефективност е благосъстоянието на индивидуалните и груповите субекти, което рефлектира в достигнатото равнище и динамика на общественото благосъстояние. Изхождайки от разбирането, че съвременната икономическа наука се характеризира с конвергенция на методите на анализ, доц. Йотова търси доказателства на своята теза в "различните, но допълващи се подходи на икономикс (микро- и макро-) и политическа икономия". Микро- и макроикономическият подход взаимно се допълват в обяснението на връзката ефективност и благосъстояние. Основният им недостатък е, че зад решенията на стопанските субекти не се виждат икономическите интереси, които неминуемо намират израз в избора на политики за ефективност на микро- и макроравнище. Политикоикономическият подход е този, който обвързва в единство икономическите действия на единиците в пазарното стопанство с политическото действие от страна на държавата и други представителни групи в обществото. Той е по-скоро нормативен, отколкото позитивен. Общото в трите подхода е налагането на система от вътрешни и външни спрямо стопанството критерии за оценка на ефективността. В тази система от критерии все по-голямо значение ще придобиват социалните измерения на благосъстоянието.

Доц. д-р ик. н. Румен Гечев (УНСС) насочи вниманието на присъстващите към "Политико-икономически анализ на търговския баланс на България". В доклада е направен факторен и структурен анализ на задълбочаващия се търговски дефицит на страната. Изследвани са възможностите на фискалната и инвестиционната политика за стимулиране на износа и на вноса на капиталови стоки в условията на паричен съвет, т.е. при силно ограничена монетарна политика. Изведени са някои политически зависимости и ефекти от прекомерната зависимост на икономиката от вноса на стратегически суровини, както и от преместване центъра на търговската политика от София в Брюксел.

Гл. ас. Тони Конджов (СУ "Св. Кл. Охридски") изнесе доклад на тема "Икономическият подход на Европейската комисия по отношение на фирмените концентрации и споразумения". В него той коментира актуалните изменения в законодателството на Европейския съюз относно фирмените концентрации и споразумения, акцентирайки върху новите критерии, прилагани с цел да се засили икономическата аргументация на фирмите при евентуално сливане с други фирми. Отправен момент в новите регламентиращи норми е възможното повлияване върху равнището на ефективната конкуренция, а не както досега - на възможна доминация в резултат от сливането.

Акцент върху външноикономическите отношения постави *гл. ас. Атанас Т. Атанасов* (ИУ – Варна) в доклад на тема "Политическа икономия на международните търговски преговори". Той защитава позицията, че като инструмент за реализацията на външнотърговската политика международните търговски преговори могат да бъдат анализирани най-адекватно чрез методите на политическата икономия. Многообразието от интереси на местните и чуждестранните субекти в преговорния процес предполага точна дефиниция и класификация, за да се обяснят причините за трудностите и провалите в търговските преговори. Политикоикономическият подход спомага за осигуряването на баланса на интересите във външноикономическата област за постигане на макроикономически оптимум в отворена икономика, съобразен с международните условия.

Тезата за допълващия характер на политическата икономия и съвременния икономикс беше развита в доклада "Ролята на политическата икономия при

Политическата икономия: минало или бъдеще на икономическата теория

изследването на собствеността” на *гл. ас. д-р Маргарита Дончева* (ПУ “П. Хилендарски”). Успоредно с това е защитена позицията, че политическата икономия е същностна наука, занимаваща се с качествения анализ на икономическите явления, а икономикът – с количествените характеристики и зависимости. Нарастващото значение на цивилизационния критерий в съвременните условия поставя въпроса за качествените характеристики на икономическите процеси на една нова икономическа плоскост – регионална и световна. Същото се отнася и до обяснението на икономическите трансформации и особено ролята на собствеността в условията на пазарен преход. За авторката приватизацията е сърцевина на пазарната трансформация, а тя има не само икономически, но и политически характеристики. Различията в приватизационните процеси в Китай и страните от Централна и Източна Европа, а също и в Латинска Америка потвърждават тази теза.

Някои свои наблюдения и анализи върху стопанската система представи *ст. асистент Ивайло Д. Беев* (УНСС). В най-обобщен вид те се свеждат до твърдението за идентификация на нова и значима стопанска структура, която в изследването си той нарича “квазипазарен сектор”. Ортодоксалната парадигма възприема критерия “стопански субекти” при разграничението и респ. при дефинирането на секторите в стопанската система. Но ако “се разчупи” подходът при определянето на секторите в стопанството и вместо критерия “субекти на стопанските отношения” се възприеме по-адекватният според автора разграничителен критерий “стопански отношения”, то се доказва наличието на една особена структура – а именно “квазипазарния сектор”.

По докладите от второто тематично направление бяха зададени многобройни въпроси и направени интересни изказвания.

Заклучително изказване относно работата на юбилейната научна конференция направи ръководителят на катедра “Обща икономическа теория” *доц. д-р Зоя Младенова*. Тя посочи, че едва ли може да се очаква конференцията да даде отговор на всички повдигнати въпроси. Нейното значение е по-скоро в това да формулира въпросите, да ги изведе на преден план, да ги постави в ползрението на научната общност в България като проблеми както на икономическата теория като клон на научната знание, така и на нейното преподаване в университетите. Конференцията наред с това откри различията в мненията и оценките. Това трябва да се оценява като нещо естествено, доколкото плурализмът е отличителна черта на съвременната икономическа наука.

Гл. ас. д-р Христо Мавров